
RECENZIE

SORBY, R. Karol: *BLÍZKY VÝCHOD V MEDZINÁRODNEJ POLITIKE (1918 – 1945)*. Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM 2009, 186 s.

Karol Sorby, vedúci vedecký pracovník Ústavu orientalistiky SAV, ktorý v súčasnosti externe pedagogicky pôsobí na Fakulte medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, reagoval na túto výzvu a na možnosť, ktorú mu poskytla fakulta v rámci rozširovania špecializácií a skvalitňovania vyučovacieho procesu a vydal vo vydavateľstve Ekonomickej univerzity EKONÓM v Bratislave monografiu zaoberajúcu sa *Blízkym východom v medzinárodnej politike v rokoch 1918 – 1945*. Autor v tejto práci nadviazal na výsledky svojich výskumov daného obdobia dejín arabského východu, ktoré v priebehu uplynulého desaťročia vyšli v angličtine i v slovenčine vo viacerých vedeckých časopisoch.

Nosnou líniou všetkých kapitol sú medzinárodnopolitické aspekty vývoja jednotlivých arabských krajín v medzivojnovom období. Štruktúra práce sa vyznačuje jasnou koncepciou, ktorá sa odráža v členení jednotlivých kapitol, ako aj v ich celkovej vyváženosti, pričom sa autor neodchyľuje od hlavnej línie výkladu. V celej práci uplatnil pre lepšiu prehľadnosť aj dôsledný chronologický postup. Pri periodizácii práce autor vychádzal zo skutočnosti, že reálne kontúry sekulárneho pohľadu na národ sa medzi Arabmi začali kryštalizovať až na prelome 19. a 20. storočia. Rozhodujúci impulz na tento posun prišiel v poslednej fáze rozkladu Osmanského impéria, a to spočiatku ako reakcia na dianie na Balkáne, neskôr i v ďalších častiach ríše. Turci po mladotureckej revolúcii postupne opúšťali štátotvornú myšlienku panosmanizmu a začali presadzovať vlastný turecký nacionalizmus. Arabský nacionalizmus sa teda sformoval hlavne ako reakcia na nacionalizmus turecký. Na ideu panturkizmu odpovedal ideou panarabizmu.

K. Sorby monografiu rozdelil na úvod, osem kapitol a záver. Vychádza zo zhodnotenia dôsledkov porážky a následného rozpadu Osmanskej ríše a konkrétne vedeckú pozornosť venuje otázke formovania arabského východu po Mierovej konferencii v Paríži v roku 1919, kde si víťazné veľmoci bez škrupúl delili „osmanské dedičstvo“. Dobrovoľný odchod USA do dvadsaťročnej izolácie zbavil Veľkú Britániu a Francúzsko nutnosti ohliadať sa na Wilsonove liberálne zásady, ktoré mali národom, ktoré sa zbavili osmanského jarma, poskytnúť právo na sebaurčenie a uvrhli tieto národy do koloniálneho područia pod vznešene znejúcou formou „mandátnej správy“.

Medzi významné prínosy práce patrí analýza základov, na ktorých bola vybudovaná britská blízkovýchodná politika. Poukazuje na význam Káhirskej konferencie v roku 1921, kde Briti pod vedením W. Churchilla, vychádzajúc zo záverov mierovej konferencie, stanovili konkrétne kroky na uplatňovanie praktickej politiky voči Arabom v nasledujúcom období. Rozhodujúcu úlohu zohrali nerovnoprávne zmluvy, pomocou ktorých sa Briti vyhli kontrole uplatňovania mandátnej správy Spoločnosťou národov. Aby tieto zmluvy bezpečne fungovali, museli byť na mandátnych územiach vytvorené monarchie. Kým v Egypte už bola, nové boli vytvorené v Iraku a v Zajordánsku.

Dôležitou súčasťou práce je rozbor francúzskej nadvlády v Levante, kde Francúzi nehľadeli na zachovanie formálnych postupov. Autor ukazuje, že v lete roku 1920 brutálne vojenskou expedíciou odstránili arabské kráľovstvo v Sýrii a zo Sýrie a Libanonu si urobili

kolónie, kde bezohľadne vládol francúzsky vysoký komisár. Navyše zo Sýrie odčlenili rozsiahle územia a pripojili ich k tzv. Horskému Libanonu, čím vytvorili Veľký Libanon v jeho dnešných hraniciach. Okrem zasväteného pohľadu na politický vývoj v sledovanom období, autor prináša zaujímavé sondy do vývoja v regióne a britsko-francúzsku rivalitu v období druhej svetovej vojny, ktorá urýchlila pre Sýriu a Libanon získanie nezávislosti.

Obdobné tendencie možno vypozerovať aj pri hodnotení britského mandátu v Palestíne. Briti už prijatím tzv. Balfourovej deklarácie v novembri 1917, v ktorej sľúbili sionistom pomoc pri vytvorení národnej domoviny pre Židov v Palestíne, jasne naznačili, že mandát- nu správu nebudú uplatňovať nezaujato. Bola to táto zvláštna okolnosť, ktorá poskytla sionistom ideálne možnosti na využitie britskej vlády ako nástroja, pomocou ktorého palestínskym Arabom vnútili svoju vôľu a zaujali ich miesto vlastníkov územia, ktoré dnes tvorí štát Izrael.

Budovanie štátnosti v Iraku, ktorý ako samostatná politická jednotka začal existovať koncom roku 1918 v dôsledku povojnového usporiadania Blízkeho východu, založeného na Sykesovej-Picotovej dohode z mája 1916 dokresľuje vývoj v tejto oblasti. Autor erudovane, ale zrozumiteľne, približuje čitateľovi zložitú situáciu, v ktorej sa ocitli jednotlivé skupiny rôznorodo nábožensky a etnicky zloženého obyvateľstva troch bývalých osmanských provincií, Mosulu, Bagdadu a Basry, ktoré boli zahrnuté do nového štátneho celku. Súčasne priblížil aj medzinárodné súvislosti, ktoré zabránili vzniku samostatného kurdskeho štátu a približuje problémy, ktoré spôsobila významná kurdska menšina vo väčšinovom arabskom štáte. Pozoruhodná je aj zložitá cesta irackej spoločnosti k formálne nezávislej štátnosti a úloha armády pri ovplyvňovaní osudov monarchie.

Vývoj v dvadsiatych rokoch na Arabskom polostrove je poznamenaný úpadkom a pádom Hidžázskeho kráľovstva a vzostupom dynastie Saúdocov. Rozhodujúcu úlohu v tomto procese zohral emir Abdalazíz ibn Abdarrahmán, známejší pod menom Ibn Saúd, ktorý vytvoril veľkú saudskoarabskú monarchiu. Na pozadí politického a spoločenského vývoja autor nezabúda priblížiť aj otázky týkajúce sa hľadania ropy a potom rozvoja ťažby tejto strategickú suroviny, ktorá sa hlavne po druhej svetovej vojne stala zdrojom obrovských príjmov monarchie.

Dôležitou súčasťou budovania britskej koloniálnej nadvlády na Blízkom východe bolo ovládnutie Egypta a Sudánu. Autor sleduje antikoloniálny zápas egypťskej spoločnosti a približuje vzájomné vzťahy tzv. mocenského trojuholníka v Egypte, ktorý tvorili Briti, palác a Wafd (hnutie za oslobodenie spod britskej nadvlády). Všíma si aj vznik prvého radikálneho islámskeho hnutia Muslimského bratstva a jeho postavenie v egypťskej spoločnosti. Počas druhej svetovej vojny bol Egypt významným centrom britského vojnového úsilia na Blízkom východe, ale vojnové roky, napriek tomu, že tam priamo neprebíhali boje, boli pre väčšinu Egypťanov obdobím nesmiernych útrap. Vývoj v Sudáne, ktorý bol v 19. storočí súčasťou Egypta a od roku 1899 bol britsko-egypťským kondomíniom, bol poznamenaný britským vytlačovaním Egypťanov zo Sudánu a premenou Sudánu Britmi na priamo riadenú kolóniu.

V závere práce sa autor zaoberá otázkou arabských snáh o zjednotenie. Politický vývoj v celej oblasti po roku 1918 potvrdzoval, že izolované antikoloniálne vystúpenia v arabských krajinách nemali reálnu nádej na úspech. Počas druhej svetovej vojny britská vláda pochopila, že existujú silné tendencie na vytvorenie istej formy arabskej únie, a preto podporila myšlienku založenia regionálnej organizácie zjednocujúcej všetky nezávislé arabské štáty. Bolo jej súčasne zrejmé, že účasť Egypta v takej organizácii má zásadný význam, lebo to bola najbohatšia, najľudnatejšia a najviac rozvinutá arabská krajina. Keďže Egypt bol eš-

te stále pod nadvládou Veľkej Británie, mohol – ako vodca arabského zoskupenia – lepšie slúžiť britským záujmom ako hociktorý iný arabský štát. A tak ako výsledok arabského úsilia a britského požehnanja, bol v Káhire 22. marca 1945 formálne schválený Pakt Ligy arabských štátov.

Práca známeho slovenského arabistu-historika Karola Sorbyho *Blízky východ v medzinárodnej politike (1918 – 1945)* je relatívne stručná, ale zároveň syntetickým spôsobom osvetľuje všetky zásadné problémy, ktoré charakterizovali vývoj blízkovýchodnej arabskej spoločnosti v medzivojnovom období. To znamená, že pri zachovaní vysokých vedeckých nárokov, zrozumiteľnou formou približuje zložité problémy nielen vysokoškolským poslucháčom, ale aj širšej slovenskej odbornej komunite a záujemcom o tento nepokojný región. Autor vo svojej práci využíva širokú pramennú bázu: zoznam použitých prameňov a literatúry svedčí o mimoriadne širokom zábere autora a je pre prípadného záujemcu spoľahlivým vodidlom pre ďalší výskum. Za istý nedostatok možno označiť chýbajúci register.

Záverom chcem poukázať na niekoľko zvlášť závažných skutočností, riešených v recenzovanej monografii, bez ktorých nie je možné pochopiť všetky súvislosti diania na blízkovýchodnej politickej scéne. Predovšetkým je to dobre doložená analýza formatívneho obdobia utvárania štátnosti v arabských krajinách na historickom pozadí rozpadu Osmanského impéria a diktátu víťazných mocností po prvej svetovej vojne. Nie menej dôležitý je kritický pohľad historika na dramatický medzivojnový vývoj v Palestíne pod britským mandátom, ktorý mal svoju dohru po druhej svetovej vojne, a ktorý v novej, ešte výbušnejšej podobe pretrváva do našich dní. Aj keď dielo tohto druhu nemôže dať odpoveď na každú otázku, dáva jasné východiská pre ďalšie štúdium. Je to nepochybne výsledok mnohoročnej úspešnej symbiózy vedeckej a pedagogickej činnosti autora. Vo svojej práci založenej na neobyčajne širokej pramennej báze autor bezpečne vedie čitateľa spleťou množstva zložitých historických udalostí na získanie spoľahlivého prehľadu o historickom vývoji na Blízkom východe v období medzi dvoma svetovými vojnami.

Monografia Karola Sorbyho poskytuje vedecké obohatenie našej historickej a politologickej literatúry, svojou úrovňou a spracovaním sa určite zaradí medzi prínosné diela slovenskej historiografie v oblasti všeobecných dejín. Okrem špecialistov v daných oblastiach bez pochyb zaujme aj širšie odborné kruhy.

Valerián Bystrický

ŠTEFANSKÝ, Michal: *STUDENÁ VOJNA, SLOVENSKO 1946-1954*. Bratislava 2008, 223 s.

Profesionálni, ale aj amatérski záujemcovia o históriu iste uvítali fakt, keď v nedávnom období historiografickú ponuku na slovenskom trhu obohatila nová publikácia, autorom ktorej je Michal Štefanský. Vydanie tejto monografie má pre profesionálnu historiografiu okrem rozšírenia diapazónu poznatkov o prebiehajúcich zmenách na Slovensku v tomto období nezanedbateľný význam, najmä v tom, že svojou kompozíciou a najmä prácou s pramenným materiálom dala nepriamou odpoveď na otázku: čo je história? Čitateľ iste ocení, že autor sa dištancuje od bezduchého výkladu dejín, ktorý v záujme tzv. objektivity historického obrazu obmedzuje výklad dejín len na prosté a nekonečné vypisovanie strohých faktov minulosti obsiahnutých v prameňoch. Naopak, ide ďalej. Na základe rozsiahlej heuristiky, a to aj zahraničnej proveniencie, sa pokúša o rekonštrukciu udalostí, pričom autorova interpretácia je čitateľná, pútavo podávaná a pripravená na dialóg. V tomto smere oceníteľný je autorov hoci len lakonický a nesmelý, výlučne na zahraničné zdroje odvolávajúci sa po-

kus prekonať už tradičnú čierno-bielu ponovembrovú interpretáciu povojnového, no najmä pofebruárového obdobia národných dejín. Nemožno povedať, že by v tomto smere už pokusy neboli, avšak, pokiaľ sme to mohli sledovať, vždy sa to skončilo len paralelným výpočtom kladov a záporov bez pokusu o syntézu, t.j. hľadania takpovediac spoločného menovateľa protirečivej reality. Aj keď už uplynulo 20 rokov od zániku bipolárneho do blokov usporiadaného sveta, a tým aj studenej vojny, „stranícka“ interpretácia typická pre studenú vojnu má tendenciu pokračovať. Niet sa čomu diviť. Veď od druhej svetovej vojny a Prvej Slovenskej republiky uplynulo oveľa viac času a historiografia nedokázala prekonať čierno-bielu interpretáciu 1. štátu Slovákov a Slovenského národného povstania, a tak vyriešiť takpovediac „národnú schizmu“, ktorá Slovákov doposiaľ rozdeľuje.

Úvodom k recenzii publikovaného diela treba však povedať, že riešenie vyššie spomínaných otázok nebolo ambíciou autora publikácie. Dá sa hovoriť o istej originalite, o ktorú sa autor pokúsil, a to vytvorenou kompozíciou diela. Autor štrukturuje dielo podľa fáz vývoja studenej vojny, pričom vývoj na Slovensku subsumuje v kolerácii s týmto vývojom. Vznikol tak zatiaľ jedinečný pokus prezentovať vývoj na Slovensku (resp. v Československu) v kontexte medzinárodného vývoja, t.j. predovšetkým v kontexte studenej vojny. Aj keď z hľadiska medzinárodného vývoja monografia neprináša zásadne nové poznatky, je zaujímavá najmä z hľadiska pochopenia zmyslu prebiehajúcich udalostí na Slovensku, a tým aj z didaktického hľadiska.

Publikáciu autor rozdelil do troch kapitol, pomenovaných podľa fáz vývoja studenej vojny, pričom použitá periodizácia sa opiera výlučne o tie vývojové fázy studenej vojny, ktorých bezprostredný vplyv na vnútropolitický vývoj Slovenska bolo možné preukázateľne vyhodnotiť. V prvom pláne autor analyzuje vznik studenej vojny a následne ako sa rozpad protifašistickej koalície premietol do vnútropolitického vývoja na Slovensku (1. kapitola). Novú kvalitu vo vývoji studenej vojny autor vidí v jej militarizácii, t.j. v období po roku 1949, keď Sovietsky zväz vyskúšal atómovú bombu, odkedy začalo obdobie pretekov v jadrovom zbrojení, ktoré v rôznych dimenziách trvalo až do skončenia studenej vojny. Militarizácia studenej vojny a bezprostredná hrozba nového svetového konfliktu prezentovaná už aj prvými vojnovými stretmi, aj keď realizovanými prostredníctvom druhých strán, si na oboch stranách bipolárneho sveta vyžiadala sústredenie obrovských finančných a materiálových zdrojov, a najmä zmenu priorít. Prioritou sa stala príprava na vojnu, a tomu sa podriaďovali všetky ostatné procesy, vrátane tempa socializácie spoločnosti, ako aj použitých nástrojov a metód. Tejto problematike autor venuje obsah druhej a v podstate aj tretej kapitoly. Otvorenou však zostáva otázka, prečo autor datuje koniec prvej fázy studenej vojny do roku 1954, keď z hľadiska vývoja studenej vojny rok 1954 nepredstavoval žiadny dôležitý medzník a rovnako ani z hľadiska vnútropolitického vývoja na Slovensku, iba ak by sme akceptovali dobovú interpretáciu. Túto, takpovediac novú periodizáciu autor neobjasňuje. V tomto smere na zamyslenie stojí aj úvaha autora o začiatku studenej vojny. V úvode publikácie datuje začiatok studenej vojny rokmi 1946 – 1947, avšak v 3. podkapitole (s. 34) už posúva začiatok studenej vojny do roku 1917, t. j. do obdobia vzniku sovietskeho Ruska. V tomto prípade autor zjavne preberá názory viacerých historikov polemizujúcich v otázke začiatku studenej vojny. Na škodu veci neuvádza autorov jednotlivých interpretácií, a ani sám v tomto smere nezastáva jednotný názor. Treba povedať, že studená vojna predstavuje špecifický druh konfliktu, pre vznik ktorého je charakteristické bipolárne usporiadanie sveta, nezmieriteľná ideologická protirečivosť supervelmocí, no najmä skutočnosť, že na oboch stranách blokovo usporiadaného sveta došlo k nahromadeniu enormného množstva zbraňových systémov mimoriadnej ničivej sily, ktoré spôsobili, že použitie zbraní hromadné-

ho ničenia strácalo význam pre politiku. Alebo inak, zbrane hromadného ničenia prerástli v prostriedok vlastného odstrašovania. Strach z možného prerastania aj menších „horúcich“ konfliktov do jadrovej konfrontácie supervelmocí obmedzovalo možnosti použitia „horúcich konfliktov ako prostriedku politiky. Tým je vysvetliteľný studenovojsný charakter po-vojnového súperenia. Z tohto pohľadu je možné datovať vznik studenej vojny len do obdobia po druhej svetovej vojne a je v podstate irelevantné, kedy sa to presne začalo, respektíve, kto to začal. Toto však je len teória, ktorá nám umožňuje zorientovať sa v spleti historických udalostí. V skutočnosti to bolo oveľa zložitejšie, veď napr. Spojené štáty prinajmenšom do roku 1957 (vypustenie sputnika), vychádzajúc zo svojej prevahy v strategických nosičoch, reálne uvažovali o hromadnom použití jadrových zbraní, a to i ako prvý úder (stratégia hromadnej odvety), čo Moskva v tomto období kompenzovala väčšou ochotou riskovať ozbrojený konflikt.

Obráťme však pozornosť na obsah jednotlivých kapitol, v ktorých sa autor sústreďuje najmä na vnútropolitický vývoj na Slovensku, pričom nejde o samoúčelnú do vnútropolitického vývoja zahľadenú mikrokresbu, ale o zmysluplný výklad udalostí v širších medzinárodných súvislostiach.

V prvej kapitole autor približuje zmenu politiky Moskvy vo vzťahu k satelitom a komunistickým stranám v súvislosti s nástupom studenej vojny, resp. so zhoršovaním vzťahov s USA. Pozornosť sa sústreďuje na pripútanie satelitov k Sovietskemu bloku a ich totálnu kontrolu zo strany Moskvy (tzv. druhá boľševizácia, resp. soviétizácia). Hlavným nástrojom sa stáva vnášanie atmosféry strachu a nedôvery do komunistických strán, a to prostredníctvom odhaľovania rôznych chýb vedúcich predstaviteľov komunistických strán, ich kriminalizovanie a nakoniec odsúdenie. Väčšinou išlo o odsúdenie takých krokov, ktoré boli dovtedy Moskvou posvätené, ako napr. hľadanie vlastných prístupov k výstavbe socializmu, napr. aj pokojnou cestou bez triedneho boja a štátu diktatúry proletariátu, s čím súviselo aj hľadanie vlastného postupu pri riešení ostatných otázok, ako napr. národnostnej, roľníckej a pod. Na bohatom faktografickom materiáli autor podáva obraz o priebehu vnútrostraníckych represii a zamýšľa sa aj nad príčinami ich vzniku. Zaujímavé v tomto smere sú úvahy o zodpovednosti tzv. radikálov v straníckom vedení na vnútrostraníckych represiaciach, no najmä zodpovednosť samotného Gottwalda na ich spustení.

Štátny prevrat vo februári v Československu okrem dôsledkov vnútropolitických mal svoj vplyv aj na stupňovanie studenej vojny, keďže západným krajinám dával argument na zdôrazňovanie opodstatnenosti doktríny zadržovania sovietskeho expanzionizmu. Následné ďalšie stupňovanie studenej vojny v čase prvej Berlínskej krízy a vypuknutie vojny v Kórei sa spätne premietlo do tempa totalitarizácie celej čs. spoločnosti. V tomto rámci je koncipovaný obsah druhej kapitoly. V prvej podkapitole autor rozoberá priebeh a dôsledky štátneho prevratu pre vnútropolitický vývoj a medzinárodné postavenie Československa. Vyslovuje tu zaujímavú myšlienku. Podľa autora sa Československo stalo satelitom sovietskeho bloku až po štátnom prevrate (s. 73), čo je v rozpore napokon aj s názorom autora vyslovenom v predchádzajúcej časti práce, keď naznačoval etapovitý proces formovania štátov sovietskeho bloku (s. 52). Osobitnú pozornosť autor venuje riešeniu kľúčovej otázky studenej vojny, a to nemeckej otázke. Opäť nejde o mikrokresbu problematiky, ale skôr o hľadanie kľúčových problémov nemeckej otázky, u ktorých odlišnosť predstáv na ich riešení zintenzívňovala zhoršovanie vzťahov medzi supervelmocami, a tým aj gradáciu studenej vojny. Popri definovaní dôsledkov a prijatých opatrení kontroverzného riešenia nemeckej otázky pre sovietsky blok a Československo zvlášť, autor čiastočne poukazuje aj na doteraz menej známe názorové postoje v sovietskom vedení po Stalinovej smrti.

Gradácia studenej vojny s reálnou možnosťou blízkeho vojnového konfliktu medzi obidvoma blokmi (z pohľadu sovietskej strany) sa aj na Slovensku bezprostredne premietla do ideologickej oblasti, no najmä do oblasti prípravy mohutnej armády a celej spoločnosti na vojnu. Prijímané opatrenia sa v prvom pláne premietli do militarizácie ekonomiky a následne do zintenzívnenia štrukturálnych zmien v spoločnosti, pôvodne nastavených na dlhšie časové obdobie. Súčasťou tejto etapy formovania totalitnej spoločnosti bol aj definitívny ústup od hľadania tzv. československej cesty k socializmu a prechod k bezbrehému kopírovaniu sovietskej – stalinskej cesty k socializmu. Naznačeným problémom je venovaná čiastočne druhá, no najmä tretia kapitola publikácie. Zrejme z dôvodu pochopenia širšieho kontextu problematiky sa autor v prvej podkapitole opätovne vracia k udalostiam po štátnom prevrate s cieľom poukázať na vnútornú logiku výstavby totalitnej spoločnosti, ktorá bola svojím spôsobom nezávislá na vývoji studenej vojny. Sumarizuje kroky postupného upevňovania totalitného režimu, pričom, domnievam sa, vo svojej interpretácii týchto krokov nevenuje náležitú pozornosť ich zhodnoteniu. Napr. prijatie tzv. ostrého kurzu proti reakcii prezentuje len ako reakciu vedenia KSČ na prvé prejavy nesúhlasu československej verejnosti s novým režimom (napr. Všesokolský vzlet v júni 1948, resp. príprava Sokolov na pohreb E. Beneša a pod.), pričom vôbec nespomína tlak z Moskvy realizovaný prostredníctvom Informačného byra komunistických a robotníckych strán z 28. júna 1948 (rezolúcia o situácii v Juhoslávii), ktorý nútil vedenie KSČ prijať stalinský – konfrontačný kurz výstavby socializmu. Navyše, zrejme z nepozornosti, uvádza nový termín pohrebu E. Beneša a nástupu ostrého kurzu, namiesto 8. a 9. septembra posúva tieto udalosti do októbra 1948.

Okrem hektických rozhodnutí v súvislosti s budovaním zbrojného priemyslu pre spoločnosť, malo najdramatickejšiu podobu urýchľovanie štrukturálnych zmien v sociálnej oblasti. Autor tejto problematike venuje osobitnú podkapitolu. Výstavba novej spoločnosti podľa sovietskeho vzoru programovo predpokladala vytvorenie trojvrstvovej sociálnej štruktúry zloženej z robotníkov, družstevných roľníkov a socialistickej inteligencie. Nástup a gradácia studenej vojny neplánovane ovplyvnili aj tempo transformácie sociálnej štruktúry, ktoré autor stotožňuje s neprirodzeným vývojom (s. 174-175). Otázne je, či vôbec môžeme plánované zmeny v sociálnej štruktúre, pokiaľ by bolo umožnené realizovať tieto zmeny podľa pôvodných zámerov postupnými krokmi, nazvať prirodzenými. Musíme si totiž uvedomiť, že vytváranie novej sociálnej štruktúry sa nemohlo zaobiť bez použitia násilných prostriedkov. Diskutabilné v tejto časti práce sú aj údaje o organizácii distribučnej siete. Autor v tabuľke na s. 180 uvádza ceny tovarov na viazanom, voľnom a čiernom trhu, ktoré v októbri 1950 mali paralelne existovať. Pritom zarážajúce sú podstatne nižšie ceny na čiernom trhu ako na voľnom trhu, zvlášť keď autor sám v texte spomína výrazne vyššie ceny na čiernom trhu (s. 178).

V závere publikácie autor precízne sumarizuje všetky zistené skutočnosti, tak ako ich meritórne rozpísal v jednotlivých kapitolách. Korekciu vyžaduje len údaj o činnosti Bielej légie na Slovensku, ktorú autor vymedzil rokmi 1948 – 1952. Náš dlhoročný výskum tejto problematiky ukázal, že myšlienka vytvoriť protikomunistické odbojové hnutie na platforme organizácie Biela légia sa zrodila v lete 1949 a prostredníctvom vysielateľa Biela légia pôsobila na územie Slovenska až do roku 1955.

Každopádne záverom treba konštatovať, že čitateľovi sa do rúk dostáva kvalitná monografia, ktorá z hľadiska poznania najnovších národných a v korelácii so studenou vojnou aj všeobecných dejín znesie najvyššie kritériá.

Vladimír Varinský

ANOTÁCIE, GLOSÝ

HINDLEY, Geoffrey: *SALADIN A POČÁTKY DŽIHÁDU*. Praha : Baronet, 2009. 256 s.

Pražské vydavateľstvo Baronet sa okrem iného zaoberá aj vydávaním diel renomovaných historikov, a v roku 2009 ponúklo čitateľom novinku z pera britského medievistu Geoffreya Hindleyho s názvom *Saladin a počátky džihádu*. Tematika svätej vojny a križiackych výprav fascinuje ľudí celé veky, a inak tomu nie je ani v 21. storočí. Problematikou Saladina a Tretej križiackej výpravy sa nedávno zaoberal aj David Nicolle vo svojej práci *Tretí křížová výprava 1191*, ktorá vyšla vo vydavateľstve Grada v roku 2008. Predsa len, Nicolleovo dielo je pomerne stručné (má len 96 strán), kým novinka Geoffreya Hindleyho sa snaží ísť viac do hĺbky a hľadať odpovede na mnohé otázky súvisiace nielen so životom a vládou slávneho Saladina, ale aj s priebehom a výsledkami križiackych výprav v 12. storočí.

Hindleyho nezaujíma len Saladin, veľa priestoru venuje aj jeho predchodcom Zengímu a Núr ad-Dínovi, ktorí vládli v Sýrii do roku 1174. Obraz džihádu, Saladinovo celoživotného cieľa, by nebol úplný, keby sa autor nezameral aj na podrobné vykreslenie zložitej situácie medzi jednotlivými moslimskými vládcami na Blízkom východe a v Malej Ázii a takisto medzi znepriatelenými sunnitmi a šiitmi. Svätá vojna moslimov by nikdy nemohla byť taká úspešná, keby Saladin nedokázal aspoň na čas obe strany zjednotiť a niekedy aj silou prinútiť k spolupráci. Hoci primárnym zámerom autora bolo priblížiť čitateľovi postavu Saladina, publikácia obsahuje aj množstvo zaujímavostí o jeho kresťanských súperoch, najmä o jeruzalemskom kráľovi Balduinovi IV. a anglickom panovníkovi Richardovi Levie Srdce.

Kniha *Saladin a počátky džihádu* má okrem úvodu a záveru štrnásť kapitol a je doplnená poznámkami a súpisom použitej literatúry. Obsahuje aj štyri prehľadné mapky a obrazovú prílohu, kde nájdeme nielen portréty Saladina, ale aj vyobrazenia miest spätých s jeho životom – Jeruzalema, Damašku či Baalbeku. Prvú kapitolu autor venoval tomu, čo zo Saladina urobilo legendu moslimského sveta – dobytú svätého mesta Jeruzalem v októbri 1187. Jeruzalem bol vrátený do moslimských rúk len pár mesiacov po slávnej bitke pri Hattíne, kde padol výkvet kresťanského rytierstva a sväté mesto ostalo prakticky bez obrancov. Už v úvodnej kapitole autor poukazuje na základné charakterové črty Saladina ako láskavosť, dobrosrdečnosť a čestnosť, ktoré vonkoncom neboli v jeho dobe u panovníkov bežnou záležitosťou, a Saladin sa aj vďaka tomu stal vzorom ideálneho vládcu. Tieto Saladinove vlastnosti sa naplno prejavili pri dobytí Jeruzalema, keď za vlastné peniaze vykúpil stovky kresťanských zajatcov a venoval im slobodu.

Nasledujúce kapitoly sú všeobecnejšie a autor sa v nich zaoberá vysvetľovaním dôvodov vyhlásenia džihádu a jeho priebehom ešte pred vládou Saladina. Podobne sa Hindley zameral aj na fenomén križiackych výprav, ktoré rezonovali Európou od konca 11. storočia. Poukazuje na dôvody, prečo sa ľudia pridávali k výpravám, aj na ich pozitíva a negatíva pre európsku spoločnosť i ľudí na Blízkom východe. Autor sa snažil čo najobjektívnejšie zobrazit' aj pomery v križiackych štátoch v 12. storočí a ich postavenie k jednotlivým moslimským vládcam (Fátimovci v Egypte, Zengí, Núr ad-Dín, Rúmsky sultanát v Malej Ázii). Vzťahy medzi kresťanmi a moslimami, ale aj medzi jednotlivými kresťanskými a moslimskými štátmi boli zložité a často sa menili, no pre lepšie pochopenie priebehu džihádu je nutné ich poznať. Aj o tom hovorí tretia kapitola, kde autor rozoberá vzájomnú rivalitu medzi moslimskými vládcami miest Alep-

po, Mosul a Damašek a ich vzťah k nominálnym vládcom celého moslimského sveta, Abbásovcom v Bagdade.

Až piata kapitola (*Ajjúbovci*) sa zaoberá opäť podrobne Saladinom a jeho najbližšou rodinou, pričom autor postupuje chronologicky od narodenia Saladina až po začiatky vojenskej kariéry v oddiele strýka Širkúha. Čerpá pritom z dostupných dobových prameňov, najdôležitejší je spis od Saladinovho osobného životopisca, Baha ad-Dína a takisto dielo historika Ibn al-Athíra, známeho pod názvom *Úplná história*. Veľmi podrobne Hindley opisuje obdobie rokov 1169 – 1174, ohraničené Saladinovým nástupom k moci v Egypte a smrťou Núr ad-Dína, mocného vládcu Sýrie. Tu sa čitateľ dozvie všetko o zložitých vzťahoch Saladina so Zengíovcami v Sýrii, s fátimovským kalifom v Egypte (kalifát definitívne zanikol v roku 1171), ale aj s predstaviteľmi križiackych štátov na Blízkom východe.

Deviata kapitola s názvom *Panovník a hrdina* je dôležitá pre lepšie pochopenie vzťahov Saladina k Byzancii. Cisár Izák II. Angelos podpísal so Saladinom spojeneckú zmluvu, čím sa totálne skompromitoval v očiach západných kresťanov, a od tých čias bola Byzancia pre „Latinco“ symbolom zradcu kresťanskej veci. Desiata kapitola opisuje Saladinovo víťazstvo nad kresťanskou armádou pri Hattíne v roku 1187, ktorá takmer znamenala zánik križiackych štátov v Palestíne. Hindley podrobne rozoberá postup víťaznej armády nepriateľským územím a dobýjanie kresťanských hradov a miest v priebehu rokov 1187 – 1189. Príznačné je, že jedným z prvých, kto blahoprial Saladinovi k tomuto víťazstvu, bol cisár Izák Angelos. Ako sa neskôr ukázalo, spolupráca s moslimským sultánom mu nepriniesla žiadne výhody, naopak spustila vlnu nenávisť západných kresťanov, ktorá vyvrcholila dobytím Konštantínopola v roku 1204.

V záverečných kapitolách autor vykresľuje priebeh Tretej križiackej výpravy aj s profilmi ich vodcov, pričom najviac priestoru ve-

nuje anglickému kráľovi Richardovi Levie Srdce. Vzájomný vzťah Richarda a Saladina bol námetom mnohých rytierskych legiend, eposov a románov, no autor sa ho snaží zobrazit' v duchu bádania v záujme historickej pravdy. Slúžia mu k tomu aj dobové prameňe latinskej proveniencie, najmä anonymný *Itinerarium peregrinorum et Gesta Regis Ricardi*.

Hindleyho najnovšia publikácia obsahuje aj úryvky z dobových prameňov, ktoré zachytávajú všedný život ľudí v Palestíne v 12. storočí (dôležitý je hlavne spis Usámu Ibn Munkiza, ktorý vyšiel aj v českom preklade, Praha : Odeon 1971), čo ju robí ešte pútavejšou. Toto dielo o možno najslávnejšom moslimskom panovníkovi všetkých čias odporúčame do pozornosti nielen historikom, ale všetkým čitateľom, zaujímavým sa o fascinujúci svet križiackych výprav a džihádu v stredoveku.

M. Konečný

FLORI, Jean: *RYTÍŘI A RYTÍŘSTVÍ VE STREDOVĚKU*. Praha : Vyšehrad 2008, 256 s.

V poslednom čase bolo vydaných v slovenských či českých vydavateľstvách viacero odborných i populárnych diel, ktoré sa venujú fenoménu rytierstva. Badať v tom oživenie záujmu laickej i odbornej verejnosti o túto problematiku. Jednou z nich je aj kniha francúzskeho historika Jeana Floriho *Rytíři a rytířství ve středověku*, v ktorej sa venuje fenoménu rytierstva v širšom rámci sociálnych a kultúrnych dejín. Autor svoje dielo rozdelil do troch častí s názvami *Politika, Válka a Ideologie*, ktoré sa ďalej delia na samostatné kapitoly a podkapitoly. Knihu dopĺňa tiež poznámkový aparát ku každej časti, ktorý je však zaradený až na samom konci, a nie samostatne za jednotlivými časťami. Pre lepšiu predstavu čitateľa je tu zaradená tiež obrazová príloha.

V prvej časti sa autor venuje hľadaniu ko-

reňov rytierstva v rímskom a barbarskom svete. Pretože v rímskom vojsku dominovali pešiáci, a jazdci hrali len malú úlohu, má podľa autora rytierstvo svoje počiatky u barbarských národov, predovšetkým u Germánov, hoci aj tu spočiatku prevládali vojsku pešiáci. Postupne sa však do popredia dostala ťažká jazda. Vznik rytierstva súvisel tiež s vytvorením vazalského systému a kastelánstva, kde jednou z hlavných povinností vazalov bola vojenská služba panovníkovi alebo po oslabení centrálnej moci jednotlivým územným oligarchom.

V 12. storočí dochádza k rozmachu rytierstva, keď vstup do rytierskeho stavu nebol v tejto dobe ešte obmedzený na určitú spoločenskú vrstvu. V 13. storočí snaha zamedziť vstupu osôb nešľachtického pôvodu medzi rytierov viedla k vytvoreniu právnych obmedzení na udelenie rytierskeho titulu. Nastalo teda splynutie šľachty a rytierstva.

V nasledujúcej časti sa autor venuje rytierstvu ako fenoménu vojenstva, ktoré svojím presadením sa ako dôležitej súčasťou vedení vojen prinieslo nový spôsob vedenia bojov, typy výzbroje a novú taktiku. Výzbroj rytiera tvorili hlavne meč, sekera, palcát, oštep alebo kuša. Spolu s vývojom zbraní sa vyvíjala aj ochranná zbroj. Tvorila ju hlavne krúžková košeľa, ktorú neskôr nahradila plátová zbroj a brnenie. Rovnako sa zdokonaľovali a prechádzali vývojom aj prilba a štít. Úmerne s tým sa zvýšili náklady na výzbroj, výstroj a výcvik bojovníkov. Ako však konštatuje autor, ku skutočným bitkám však dochádzalo len ojedinele, badať skôr snahu sa im vyhnúť, prípadne sa obmedziť len na obliehanie. Aj pri bitkách zohrávali podľa autora hlavnú úlohu pešiáci. Ako príprava na bitku slúžili bojové hry a turnaje, ktorých počiatky sú podľa autora nejasné a spadajú do obdobia pred 12. storočím, keď nastal ich rozmach a sú často spomínané v literárnych dielach, hoci boli odsudzované Cirkvou a neraz aj svetskými autoritami. Spočiatku mali turnaje charakter

kolektívnej zinscenovanej bitky na otvorenom priestranstve, kde proti seba stáli dva tábory bojovníkov. Až neskôr sa stali obľúbenými zápasy muža proti mužovi na uzatvorenom kolbišti.

V časti *Ideologie* autor rozvíja tiež úvahy o vzťahu Cirkvi k rytierstvu, pretože jeho ideológia spočiatku odporovala kresťanskému učeniu o mieri a láske k blížnemu. Postupom času sa však aj Cirkev odklonila od tohto smerovania a sama sa snažila zabezpečiť si ochranu svojich vlastných záujmov. Nakoniec nastala podľa autora sakralizácia vojny, ktorá sa najviac prejavila v krížových výpravách vedených na popud cirkevných predstaviteľov a v záujme Cirkvi a vo vytvorení samostatných vojenských náboženských rádov. Do pozornosti čitateľa autor kladie aj obrad pasovania na rytiera, kde sa vo svojich úvahách venuje jeho symbolickému a ideologickému významu. Záver knihy je venovaný stvárneniu rytierstva a rytierov v literatúre, v ktorej sa zobrazovala hlavne vízia ideálnych rytierskych cností, ktoré sa mnohokrát diametrálne odlišovali od skutočnosti.

J. Zatková

DUFFACK, J. J.: ŠTEFÁNIK A ČESKOSLOVENSKO. Praha : Naše vojsko, 2007, 203 s.

Osobnosť generála Milana Rastislava Štefánika priťahuje už od jeho smrti v roku 1919 pozornosť novinárov, historikov, a aj laickej verejnosti. Bezpochyby oprávnene, pretože Štefánik bol jednou z najvýznamnejších osobností slovenských dejín. A to nielen svojím podielom na vzniku Československej republiky v roku 1918, ale celým rozsahom svojej činnosti. Štefánik je zaslúžene známy predovšetkým ako politik. Veď kolkým Slovákom okrem neho sa podarilo preniknúť do zákulisia salónov tých metropol, kde sa „varí“ politika v celosvetovom meradle? Pole jeho aktivít ale bolo oveľa roz-

siahlejšie, bol aj astronómom, cestovateľom, fotografom či letcom.

V tomto roku sme si pripomenuli 90. výročie onej tragickej a dodnes presne nevysvetlenej udalosti zo 4. mája 1919, keď sa Štefánikovo lietadlo počas pristávacieho manévru v Bratislave náhle zrútilo, pričom celá jeho posádka zahynula. Okrúhlemu výročiu zodpovedali aj viaceré kultúrne a spoločenské akcie, ktorých bol Štefánik predmetom. Verejnosť však bola pri tejto príležitosti niekedy až otrávená spormi o kontroverznú Štefánikovu sochu pred budovou Slovenského národného divadla v Bratislave. Zato vedecká obec pripravila reprezentatívnu konferenciu s medzinárodnou účasťou, ktorej cieľom bolo ďalšie prehĺbenie poznatkov o Štefánikovej osobnosti. V tomto smere určite je na čo nadviazať, pretože literatúra o Štefánikovi je bezpochyby najpočetnejšou zo všetkých slovenských osobností. Napriek tomu nemožno tvrdiť, že by sme poznali všetky aspekty jeho činnosti, a najmä tragická smrť vzbudzuje stále viacero nezodpovedaných otázok.

Medzi posledné knihy zaoberajúce sa osobou Štefánika a jeho tragickou smrťou patrí kniha českého spisovateľa J. J. Duffacka *Štefánik a Československo*. Práve Štefánikova smrť dodnes nie je uspokojivo vysvetlená, hoci sa jej už v literatúre venovala dostatočná pozornosť, vrátane štyroch samostatných monografií, nehovoriac o tom, že táto udalosť sa aspoň spomenula skoro vo všetkých prácach a diskusiách o Štefánikovi. Signifikantné pre túto problematiku je, že iba jednu z týchto monografií napísal profesionálny historik, kým zvyšné boli dielami nadšencov alebo novinárov. Vo vysvetlení príčin Štefánikovej smrti sa autori rozdelili na dva tábory. Jeden, početnejší, vidí jej príčinu v nešťastnej nehode, kým druhý považuje haváriu za zostrelenie lietadla českými, resp. československými vojakmi na rozkaz Edvarda Beneša, ktorému nemal Štefánik vyhovovať ako možný konkurent v boji o moc. Téza o zostrelení sa opiera predovšetkým o za-

chytené svedectvá ľudí, ktorí počuli v ten deň strelbu, pričom podporu jej dávajú aj prudké hádky medzi Štefánikom a Benešom v roku 1919, či francúzsko-talianske súperenie o mocenský vplyv na vznikajúce Česko-Slovensko, v strede ktorého mal Štefánik stáť. Na druhej strane tézu o nehode podporuje väčšina doteraz známych dokumentov z dvoch veľkých vyšetrovaní havárie, ako aj nedostatok písomných dôkazov o akomkoľvek sprisahaní proti Štefánikovi.

Duffack sa svojou, hoci nie príliš hlbokou, argumentáciou postavil na stranu tých, ktorí považujú Štefánikovu smrť za nehodu. Opiera sa pritom najmä o taliansku vyšetrovaciu správu o nehode, ktorá bola vyhotovená pár dní po havárii. Popritom vychádzal pri svojom závere aj z ďalších oficiálnych dokumentov, ktoré boli vyhotovené krátko po Štefánikovej smrti, najmä z protokolu o pitve, ktorý poukázal na charakter zranení členov posádky, z ktorého autor usúdil, že pád lietadla musel nastať v dôsledku technickej poruchy.

Autor knihu rozdelil do 24 kapitol nerovnakej dĺžky, z ktorých najmä v prvých sa venuje katastrofe Štefánikovho lietadla. Vo väčšine kapitol sa snaží zhodnotiť podiel Štefánika na vzniku Česko-Slovenskej republiky v októbri 1918, pričom si všíma aj to, v čom sa Štefánik diferencoval od ostatných českých a slovenských politikov tých čias. Z celého diela cítiť autorov rešpekt a úctu, ktorú voči osobe Štefánika prechováva, oceňujúc najmä doslova európsky kontext jeho politiky a myšlienok, ktoré sa dokázali povzniesť nad obmedzený priestor Slovenska a premietnuť sa do európskych súvislostí. Autor tiež neváha na niektorých miestach kritizovať českú politiku voči Slovensku na začiatku existencie spoločnej republiky.

Svojím dielom však neprináša skoro žiadne nové poznatky, ani neupozorňuje na niektoré skryté súvislosti tejto zamotanej časti slovenských, resp. česko-slovenských dejín. Autor nesiahol ani po archívnych prameňoch a v jeho zozname literatúry tiež chý-

ba niekoľko relevantných titulov. Rušivo pôsobí aj skutočnosť, že na viacerých miestach sa vracia k už predtým vysloveným myšlienkam a opakuje ich, vrátane citácií z literatúry. To, samozrejme, neznamená, že by jeho názor na príčinu Štefánikovej smrti mal byť zlý. Pretože táto otázka zrejme navždy zostane nezodpovedanou a slovenskí historici, novinári, no ani celá spoločnosť sa na odpovedi nikdy nezhodnú.

P. Jašek

PETRÁŇ, Josef: DVACÁTÉ STOLETÍ V OUBĚNICÍCH. SOUMRAK TRADIČNÍHO VENKOVA. Praha : NLN, s. r. o., 2009, 572 s.

Po mimoriadnom úspechu publikácie o dejinách svojej rodnej obce od stredovekých začiatkov po rok 1918 (Příběh Ouběnic. Mikrohistorie české vesnice. Praha 2000, 2001) prichádza autor Josef Petráň s jej pokračovaním. Hneď na úvod treba povedať, že tento historik – príslušník staršej generácie českých historikov (1930) – prikrčil k spracovaniu predmetnej problematiky veľmi zodpovedne, a to sa prejavilo aj na výslednej kvalite diela. Autorovi sa podarilo podať dejiny obce Ouběnice na Benešovsku veľmi presvedčivo a jedinečne, využijúc pritom impozantné množstvo historických prameňov. Autor vychádzal z dobových kroník inštitúcií a jednotlivcov, súkromnej korešpondencie, dobovej tlače, písomností rôznych orgánov, spomienok pamätníkov a ďalších prameňov, využívajúc pritom aj vlastnú empiriu. Kvantum poznatkov navyše autor interpretuje na základe vynikajúcej znalosti a komparácie s inými vednými odbormi a oblasťami ľudskej činnosti (sociológia, psychológia, historiografia, geografia, politológia, poľnohospodárstvo, priemysel, jazykoveda, krásna literatúra...). Možno bez obáv povedať, že ide o dielo vskutku výnimočné, ktoré prekonáva fakt, že obec, resp. osada mala podľa sčí-

tania z roku 2006 len 175 obyvateľov. „Dejiny videné zdola“ sa dajú písať aj o takejto lokalite, ktorá taktiež môže byť dejiskom strhujúcich ľudských príbehov. Autor pri tvorbe diela skombinoval chronologické a tematické hľadisko. Knihu veľkoryso rozčlenil do dvadsiatich kapitol, v ktorých pred nami postupne defiluje obec v období všetkých režimov 20. storočia. Knihu robí výnimočnou aj podrobné a reálne zobrazenie miestnych osobností, postáv i figúrok, ktoré zanechali v dejinách obce svoju pečať. Konanie i ambície týchto ľudí autor zobrazil veľmi autenticky. S odstupom času sa nám zároveň zreteľne javí malichernosť ich sporov a konfliktov, ktoré ľudský život občas sprevádzajú. Z hľadiska vojenských dejín sú zaujímavé a inšpiratívne kapitoly týkajúce sa najmä oboch svetových vojen. Aj pri ich deskripcii autor preferuje hlavne to, aký vplyv mali tieto udalosti na obec a jej jednotlivých obyvateľov. Rekapitulujúc môžeme povedať, že sonda do dejín obce Ouběnice v 20. storočí prináša množstvo zaujímavých informácií, ktoré sú prezentované pútavým jazykom. Kniha svojím hlbokým záberom zároveň predstavuje vynikajúce dielo o 20. storočí.

P. Chorvát

BENAMOU, Georg-Mark: MNICHOVSKÝ PŘÍZRAK. PRAHA – LYTOMYŠL : PASEKA, 2008, 248 s.

Knihu z francúzskeho originálu *Le fantôme de Munich*, vydaného nakladateľstvom Flammarion v Paríži v roku 2007, preložila Zuzana Tomanová.

Mladá americká novinárka sa v roku 1968 rozhodla vypátrať pamätníkov Mníchovskej konferencie. Vyhladala v ústraní žijúceho bývalého francúzskeho premiéra Édouarda Daladiera (dva roky pred jeho smrťou), aby sa po tridsiatich rokoch pokúsila objasniť zákulisie Mníchovskej dohody). Napriek počiatočnému odmietnutiu získala nako-

niec dovoľenie, aby pre svoju prácu využila jeho súkromný archív a spomienky, s ktorými sa jej rozhodol zveriť.

Pred čitateľom sa tak začína odohrávať strhujúca dráma osudného dňa – 29. septembra 1938 – sprevádzaného výstižnými psychologickými portrétmi jeho hlavných aktérov (panovačného Adolfa Hitlera – Führera a ríšskeho kancelára, sebavedomého Benita Mussoliniho – duceho, fašistického diktátora Talianska, prehnane zmierlivého Arthura Nevila Chamberlaina – britského premiéra a vnútorne rozpolteného a nakoniec podliehajúceho situácii Édouarda Daladiera – francúzskeho prvého ministra), popismi ich konfrontácií a spoločného úsilia (v naivnej viere) dospieť k vzájomne prijateľnej dohode, ktorá má na úkor osamoteného Československa „zachrániť všeobecný mier v Európe“. Bola to potupná dohoda, ktorú Hitler pokladal za zdrap papiera, ktorá mier nezachránila, iba o jeden rok oddialila vojnu. Znamenala zradu a diktát, čierne miesto v dejinách, ktoré si za klobúk nemohli dať jej signatári ani ich salónni politici.

Dielo sa zameriava na trojnásobného premiéra či Prvého ministra Tretej Francúzskej republiky (a zároveň dvojnásobného ministra vojny a raz aj ministra zahraničia).

V románe ďalej vystupujú známe alebo menej známe osobnosti: Alexis Légér – generálny tajomník francúzskeho ministerstva zahraničia, sir Horace Wilson – Chamberlainov osobný poradca, gróf Gaellazo Ciano – taliansky minister zahraničia a Mussoliniho zať, Joachim von Ribbentrop – nemecký minister zahraničia, Paul Schimdt – tlmočník, Hubert Masařík – československý diplomat, Vojtěch Mastný – československý vyslanec v Nemecku, maršal Hermann Göring – druhý najmocnejší muž ríše a hlavný veliteľ Luftwaffe, sir Neville Henderson – vyslanec Veľkej Británie v Nemecku, Frank Ashton-Gwatkin – britský diplomat, André François-Poncet – francúzsky vyslanec v Nemecku, Charles Rochat – francúzsky diplomat a spolupracovník Légéra, Marcel Cla-

pier – vedúci kancelárie premiéra Daladiéra, kapitán Paul Stehlin – francúzsky letecký ataše na vyslanectve v Berlíne, ďalej Edvard Beneš – prezident Československa a generál Eugène Faucher – náčelník Francúzskej vojenskej misie v Prahe.

Ako skončili signatári Mníchovskej dohody? Hitler spáchal samovraždu 30. apríla 1945 v Berlíne, Mussoliniho popravili partizáni 28. apríla 1945 pri dedine Dongo pri Miláne, Chamberlain zomrel 9. novembra 1940 v Highfield Park v Anglicku a Daladier 10. októbra 1970 v Paríži vo veku 86 rokov.

Román súčasného francúzskeho prozaiika a publicistu majstrovsky oživuje historickú udalosť, ktorá významne ovplyvnila osud nielen Československa, ale aj Európy a nakoniec celého sveta. Udalosť, ktorá sa stala symbolom hanebnej politiky appesementu pred agresiou, aroganciou, ako aj porušovania medzinárodného práva. Popri fascinujúcom čitateľskom zážitku prináša aj celý rad podnetov na zamyslenie sa nad procesom utvárania sa ľudskej pamäti, nezriedkavo sa snažiac prekrúcaním skutočnosti chrániť človeka pred ťarchou jeho vlastného svedomia.

Georg-Mark Benamou (*1957) pôsobí ako novinár, scenárista a spisovateľ. V svojich dielach sa zameriava najmä na témy moderných francúzskych dejín v knihe *C’était un tems déraisonnable* – Bola to pochaľbá doba (1998), na raný protifašistický odboj *Un mensonge français* – Francúzske klamstvá (2002), na alžírsku vojnu *Jeune homme, vous ne savez pas de wuoi vous parlez* – Mladíku, vy neviete, o čom hovoríte (2001), na vojnové pôsobenie prezidenta François Mitterranda. Jeho rozhovory s Mitterrandom sa stali základom kníh *Mémoires unterrompus* – Prerušené pamäti (1996) a *Le Dernier Mitterrand* – posledný Mitterrand (1997, 2005). V roku 2007 sa podieľal na založení organizácie SOS Racisme (Spoločnosť bojujúca proti rasizmu vo Francúzsku) a v roku 2007 po zvolení Nikolasa Sarkozyho za fran-

cúzskeho prezidenta, bol menovaný za jeho kultúrneho a komunikačného poradcu.

Román *Mníchovský prízrak* prináša osobný pohľad na jeden „mimoriadny deň“. Snaží sa objasniť mnoho otáznikov okolo tejto udalosti, preskúmať duše, hľadať pochybnosti, rozlíšiť vnútorné aj vonkajšie tlaky na jednotlivé osobnosti, rozobrať „mechanizmus zbabelosti“. Opiera sa o veľmi vzácne historické správy priamych či nepriamych svedkov mníchovskej konferencie, o Daladierov fond v Národnom archíve, o životopis Édouarda Daladiera, ktorý napísala Elizabeth du Réau, o knihu Pierra Miquela *Le Piège de Munich* (Mníchovská pasca), priekopnícku prácu Henryho Nourègesa *Munich ou la drôle de paix* (Mníchov, alebo podivný mier) a o niekoľko známych, avšak častejšie aj neznámych autorov pamätí, ktorí boli zvedaví, uvážliví a možno aj jasnozrivejší ako iní.

Spisovateľ v tomto diele preukázal obrovskú fantáziu a veľké rozprávačské umenie, ako aj schopnosť dedukcie. Opisuje fakticky jeden osudný deň – 29. september – dohoda bola podpísaná až o druhej hodine ráno 30. septembra 1938.

E. Jančo

KALNÝ, Slavo: *ZABUDNITE NA KOCHA*. Bratislava : Albert Marenčin PT, 2008, 135 s.

Autor sa venuje charismatickej osobnosti univerzitného profesora, vynikajúceho chirurga, majiteľa známeho sanatória v Bratislave a ilegálneho protifašistického pracovníka, ktorý napriek svojmu nadčasovému spoločenskému a humanistickému odkazu takmer úplne vypadol z prednovembrovej i ponovembrovej literatúry, slovníkov a encyklopédií. Súčasný čitateľ sa s jeho menom mohol stretnúť len v súvislosti s odbojovou aktivitou *Obrany národa* a *Justície*, a to i napriek tomu, že za svoju činnosť bol vážnym obidvoch nedemokratických reži-

mov – fašistického i komunistického. Autor nepredkladá klasickú biografiiu, ale profesijný a osobnostný profil lekára skladá z príbehov, ktoré napísal na základe spomienok lekárových spolupracovníkov, známych, rodných príslušníkov, archívnych prameňov, Kochovej publicistiky, rodinnej korešpondencie, a čitateľovi tak zároveň podáva aj presvedčivý obraz zlomových i pokojnejších období 20. storočia.

Po završení medicínskeho štúdia Karol Koch pôsobil v Bratislave, okrem rokov strávených vo väzení a emigrácii. Autor približuje jeho príchod v skupine profesora S. Kostlivého, asistentské začiatky na Lekárskej fakulte UK, habilitovanie, vypracovanie sa na uznávaného špecialistu v chirurgickej propedeutike, pôsobenie ako prednostu ortopedickej kliniky, analyzuje význam jeho *Príručky úrazového lekára* (1933), opisuje stavbu progresívneho, moderného sanatória, jeho angažovanosť a osvetové úsilie v prospech postihnutých a invalidných, inšpirované činnosťou svetoznámeho pražského lekára Rudolfa Jedličku. V knihe sa s rôznou intenzitou prelína profesijná činnosť, spoločenské úsilie, peripetie súkromného života a intenzívna odbojová činnosť. Jej začiatky sa odvíjajú od roku 1939, keď spolupracoval s *Obranou národa*. V roku 1941 bol Koch obvinený zo špionáže v prospech Srbska a Ruska, vyšetrovaný gestapom, po prepustení ako iniciátor a vedúca osobnosť ilegálnej občianskej organizácie *Justícia* pomáhal rôznymi formami zahraničnému odboju a neskôr Slovenskému národnému povstaniu. Autor neopomenul ani okolnosti a samotné bombardovanie Apolky, na príprave ktorého sa podieľala aj *Justícia*. Napriek tomu, že na Kocha bola vypísaná odmena 100-tisíc mariek, nemecké pátranie bolo neúspešné. Kochovi sa podarilo presunúť do bezpečia, i keď viac-menej s istými komplikáciami, a neskôr sa pripojil k partizánskej skupine Anatolija Snežinského. Autor, a s ním i čitateľ, obdivuje Kochovu mnohorozmernú angažovanosť – bol predsedom

Klubu slovenských automobilistov, vášnivým cestovateľom, písal do novin, vystupoval v rádiu, venoval sa filatelii, Sokolu, turistike, prednášal nielen na fakulte, ale aj v rôznych spolkoch, navštevoval slobodomurársku lóžu.

Po skončení druhej svetovej vojny sa Koch intenzívne venoval oživeniu sanatória a napriek tomu, že predvídavo odmietol politicky sa angažovať, neunikol komunistickej justícii. V súdnom procese 20. júna 1951 bol odsúdený za velezradu a špionáž na doživotie a do amnestie v roku 1963 prešiel väznicami v Leopoldove, Ilave, Mírove a Bitíze. Rozsudky štátneho súdu z roku 1951 boli však zrušené až v marci 1991. Stigma vlastizradcu poznačila život jeho prvej manželky, družky, no najmä jeho syna. Od roku 1968 až do svojej smrti (24. januára 1981) žil Koch v emigrácii v Toronte. Písal, trávil čas v kruhu rodiny, krátky čas predsedal Asociácii politických väzňov v exile, ale postupne sa uzatváral, a len jeho najbližší videli ako ho väzenie zlomilo, obralo o záujmy, ponížilo, zneuctilo. V roku 1971 Pamätník Yad Vashem uznal Karola Kocha za spravodlivého medzi národmi. Slovenského uznania vo forme samostatnej monografie sa dostáva Kochovi po dlhých desaťročiach vďaka Kalného práci, ktorá je o to cennejšia, že, ako sám konštatuje, nebolo jednoduché pochopiť Kochovo sociálne myslenie, postoje a konanie, keďže ako vlastník a uznávaný lekár prepychového sanatória sa orientoval na prominentnú a zámožnú klientelu. V knihe vystupuje mnoho významných osobností, s ktorými Koch prichádzal do kontaktu pracovne, priatelil sa s nimi, spolupracoval v odboji, zdieľal podobné osudy v povojnovom období alebo v emigrácii – Eudovít Winter, Oldo Seiler, Konštantín Čársky, Ján Kňazovický, Dušan Jurkovič, Augustín Pozdech, Rudolf Fraštacký, Mirko Petrovič, Štefan Kobza a mnohí ďalší.

Publikáciu autor doplnil rozsiahlou fotoprílohou a v závere pripojil niekoľkostranové úryvky, resp. citáty z Kochových prác:

Mrzáci bez sveta a svet bez mrzákov (1941), *Lekár Anonymus* (1942), *Slovo má ľudskosť* (1946) a *Justícia* (1946).

B. Šedová

VANĚK, Pavel: *POHRANIČNÍ STRÁŽ A POKUSY O PŘECHOD STÁTNÍ HRANICE V LETECH 1951 – 1955*. Praha : Ústav pro studium totalitních režimů, 2008, 216 s.

Kniha sa zaoberá Pohraničnou strážou, (PS) ako jednou zo súčastí bezpečnostných zložiek Československa po februári 1948, systémom ochrany štátnych hraníc s Nemeckou spolkovou republikou, Rakúskou republikou v prvej polovici 50. rokov a pokusmi o ich prechod.

Téma je spracovaná na príklade dvoch vojenských zväzkov – 5. chebskej pohraničnej brigády, ktorá strážila časť hraníc s Nemeckou spolkovou republikou a 4. znojemskej pohraničnej brigády, strážiacej časť hraníc s Rakúskom – pričom sa snaží zdôrazniť rovnaké, či podobné a naopak rozdielne prvky v systéme ochrany štátnej hranice obidvoch brigád.

V diele je opísaný vývoj ochrany hranice od februára 1948 do roku 1950, a podrobne sa zaoberá systémom inštalovaným začiatkom roka 1951, ktorý s určitými úpravami slúžil až do pádu totalitného režimu v roku 1989.

Obsah publikácie charakterizuje vývoj štruktúry a organizácie uvedených brigád PS, jednotlivé nariadenia, ktoré Ministerstvo vnútra ČSR postupne vydávalo a prijaté žienjnotechnické opatrenia, ktoré vážne obmedzovali život obyvateľov hraničných pásiem. Posledná časť sa venuje pokusom o prekročenie štátnej hranice vrátane charakteristík zadržaných osôb, ich veku, profesie alebo dôvodov, ktoré ich k pokusu o útek viedli.

Úvod obsahuje vymedzenie témy a prístupu, ako aj prehľad spracovania témy (lite-

ratúra, memoáre a archívne pramene). Nasleduje šesť kapitol o ochrane štátnej hranice v rokoch 1951 – 1955 v kontexte doby a jej organizácia pred rokom 1951, organizačný vývoj 5. chebskej a 4. znojemskej pohraničnej brigády ministerstva vnútra v rokoch 1951 – 1955, ustanovenia o pohraničnom území z roku 1951 a vývoj ženijnotechnického zabezpečenia štátnej hranice v rokoch 1951 – 1955 (medzi opatrenia ktorého patrili nástražné osvecovadlá, lesné priesečky, kontrolné zorané pásy, drôtené zátarasy a ich elektrifikácia, pozorovateľne, nástražné mínové zátarasy, zabezpečenie proti prejazdu vozidiel) a zadržaní utečenci v úseku 5. chebskej brigády PS i pokusy o prechod hranice v úseku 4. znojemskej brigády PS v rokoch 1951– 1955. V závere sú uvedené použité skratky, obrazový materiál, pramene a literatúra (archívne pramene, publikované pramene, literatúra a resumé v angličtine i nemčine).

Na ilustráciu je uvedených 46 tabuliek a 31 fotografií (obrázok), ktoré sú prehľadne a postupne očíslované.

O tejto problematike bolo vydaných mnoho publikácií (sám autor ich v literatúre uvádza 72, čo však neznižuje význam tohto exaktne spracovaného a podaného diela, práve naopak). Dielo je prínosom pre historikov, oživuje spomienky účastníkov a rozširuje obzor čitateľskej verejnosti.

Pavel Vaněk (*1967) vyštudoval český jazyk a históriu na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne. Niekoľko rokov pôsobil ako archívár v Archíve Ministerstva vnútra ČR, v súčasnosti je pracovník Archívu bezpečnostných zložiek na pracovisku Kanice pri Brne. Stará sa o archívne fondy Pohraničnej stráže. Vo voľnom čase sa zaoberá históriou útvarov PS a pokusmi o prechod štátnej hranice.

E. Jančo

KRONIKA

42 ROKOV JOZEFA RODÁKA ZASVÄTENÝCH VOJENSKÉMU MÚZEU

PaedDr. Jozef Rodák sa narodil 13. júna 1943 v Krajnej Poľane v okrese Svidník. Jeho rodina v jeseni 1944 pred začiatkom bojov o Duklianský priesmyk evakuovala na západné Slovensko, neďaleko Piešťan, kde žili otcovi príbuzní. V roku 1947 sa presťahovala do obce Dobroslava v okrese Svidník, kde prežil detstvo a mladé roky. Tam chodil aj do národnej školy, po jej skončení navštevoval Osemročnú strednú školu v Kružľovej. Potom študoval na jedenástročnej strednej škole vo Svidníku, ktorú ukončil v roku 1960. Po maturite sa rozhodol ísť cestou kariérneho dôstojníka a prihlásil sa na Vojenské učilište do Výškova na Morave. Po skončení prípravnej školy vo vojenskom útvere vo Vimperku na Šumave sa v roku 1961 rozhodol, že v ďalšom štúdiu vo vojenskom učilišti nebude pokračovať, a druhý rok doslúžil vojenčinu vo Vimperku. V roku 1962 sa vrátil do civilného života. V tom istom roku začal študovať na Pedagogickej fakulte v Prešove odbor slovenčina – dejepis. Štúdiom na fakulte ukončil v roku 1966. Po tom, čo sa v roku 1965 vo Svidníku zriadilo Dukelské múzeum, nastúpil ako čerstvý absolvent 1. augusta 1966 do tohto múzea pracovať, v ktorom zotrval prežívajúc niekoľko reorganizačných zmien až do 31. decembra 2008. Na Dukle začínal ako lektor, potom bol vedúcim historicko-dokumentačného oddelenia, zástupcom riaditeľa a od 1. februára až do 31. decembra 1990 riaditeľom Dukelského múzea. V nasledujúcich rokoch sa toto pracovisko stalo organizačnou súčasťou Vojenského historického ústavu Praha potom Bratislava, ako múzejné oddelenie Svidník Vojenského historického múzea. V tejto inštitúcii vykonával funkciu vedúceho múzejného oddelenia vo Svidníku až do odchodu na dôchodok koncom roka 2008.

Na budovaní Dukelského múzea sa podieľal od samého začiatku až do jeho otvorenia v roku 1969. Základný kameň pre budúce múzeum bol položený 6. októbra 1966. Keďže bolo potrebné budovať múzejné zbierky od nuly, s kolegom Ivanom Míndošom, neskorším dlhoročným riaditeľom tohto múzea, sa pustili do tvorivej mravčej práce, ktorá prinášala mnohé úskalia, ale bola o to zaujímavejšia. So zbieraním exponátov sa začalo u priamych účastníkov duklianskych bojov po celej Československej republike, na duklianskom bojisku, a cenné zbierky sa získavali aj od bojovníkov zo zahraničia. Jednoducho povedané, zbieralo sa všetko, čo súviselo s druhou svetovou vojnou, so zreteľom na Karpatsko-dukliansku operáciu.

Od samého začiatku sa podľa jeho vyjadrenia rozvinula veľmi dobrá spolupráca s priamymi účastníkmi Karpatsko-duklianskej operácie, osobne s volynskými Čechmi žijúcimi v západných Čechách v okolí Žatca a Loun. Tam, medzi duklianskymi bojovníkmi, strávil pár týždňov na výskume a získal množstvo originálneho dokumentačného materiálu, ktorý tvoril základ budúcich múzejných fondov. Od bojovníkov získal písomné spomienky na duklianske boje, publikované v roku 1969 v prvom zborníku *Dukla večne živá*, ktorého bol zostavovateľom. Dovedna vyšlo 11 čísiel tohto zborníka, ktoré s I. Míndošom zostavili. Zároveň v zborníku publikoval aj svoje odborné state z výskumu. V múzeu bol pri založení fotoarchívu, ktorý v súčasnosti obsahuje 10 181 fotografií. Tie boli získané z VHÚ Praha, od Márie Pánkovej zo Žatca, ktorej manžel bol fotografom v čs. armádnom zbore, ďalej od bojovníkov Dukly z domova i zo zahraničia. Obdobne sa podieľal aj na budovaní jestvujúcich

fondov múzea, ako napríklad fond uniforiem, zbraní, písomností a ďalších. V nich sa nachádzajú ojedinelé originálne zbierky príslušníkov 1. čs. armádneho zboru v ZSSR, sovietskych veteránov a rad ďalších veľmi cenných zbierkových materiálov, ktoré sa za 43 rokov existencie múzea podarilo dať dohromady.

Ako začínajúci historik prvé skúsenosti v oblasti vojenskej histórie a múzejníctva získal počas jednotlivých stáží vo Vojenskom historickom ústave v Prahe, kde pracovali významní vojenský historici a múzejníci európskeho významu, medzi ktorých patrili plk. M. Šáda, pplk. M. Broft, plk. T. Hochsteiger, L. Dolínek, Z. Svoboda, V. Karlický a ďalší, od ktorých získal cenné poznatky.

V roku 1970, keď múzeum bolo v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva kultúry SR, absolvoval zahraničnú študijnú cestu v Minsku – Bieloruskej SSR po stopách slovenských partizánov v Bielorusku počas druhej svetovej vojny.

Od roku 1969 sa každoročne zúčastňoval pietnych aktov venovaných KDO na poľskej i slovenskej strane, na ktorých boli prítomní poprední velitelia 1. čs. armádneho zboru v ZSSR – účastníci duklianskych bojov. Medzi nich patrili napríklad generáli gen. B. Lomský, gen. A. Ressel, gen. O. Kvapil, gen. J. Slabý a ďalší. Ich osobné poznatky prispeli k jeho poznaniu odborníkov v oblasti vojensko-historického výskumu. Osobne sa kontaktoval s A. Steinerom – hrdinským bojovníkom o krvavú kótu 534, V. Tyrekom – bol v čs. hliadke, ktorá 6. októbra 1944 prvá prekročila hranice na Duklianskom priesmyku, R. Belavým – zakopával čs. štátny znak na Dukle 6. októbra 1944 a s ďalšími významnými bojovníkmi. Získané poznatky publikoval v dennej tlači.

V priebehu výskumnej činnosti v Prahe v 60. a 70. rokoch uplynulého storočia navštívil popredných veliteľov 1. čs. armádneho zboru v ZSSR gen. K. Klapálka – veliteľa 3. čs. brigády v KDO, gen. L. Svobodu – veliteľa 1. čs. armádneho zboru (v tom čase pôsobil vo VHÚ Praha), najbližších príbuzných po generáloch R. Tesaříkovi, V. Jankovi, B. Lomskom, F. Procházkovi, od ktorých získal množstvo osobných pamiatok, ktoré sú uložené vo fondoch múzea Vo Svidníku.

V roku 1986 bol na Ministerstve obrany v Prahe prevziať uniformu maršala ZSSR K. S. Moskalenka, ktorá je vystavená v súčasnej expozícii Vojenského historického múzea.

Od roku 1967 sa zúčastňoval aj výskumov zameraných na vyhľadávanie hrobov padlých príslušníkov 1. čs. armádneho zboru v ZSSR, ktorí boli pochovaní na poľskom území. V roku 1968 sa zúčastnil prvej exhumácie dvoch čs. príslušníkov, ktorí boli pochovaní v Sulistrovej Polanke pri Krosne. Ich telesné pozostatky za prítomnosti najbližších pozostalých boli prevezené na cintorín československej armády na Dukle. Obdobne v roku 1972 na poľskej strane zisťoval miesto pochovania príslušníkov 2. čs. paradasantnej brigády. Vo výpočte ďalších príbehov by J. Rodák mohol pokračovať. Túto úlohu považoval za svoju nielen profesionálnu, ale aj ľudskú česť. V roku 1967 sa zúčastnil slávnostného aktu pri odhalení pamätníka ženistom – Ruky ženistu na Dukle, ktorý 6. októbra oficiálne pre verejnosť sprístupnil gen. V. Janko, bývalý veliteľ čs. tankovej brigády počas bojov o Duklu. Celý priebeh aktu s fotografom múzea zdokumentoval a nadviazal osobný kontakt so ženistami duklianskych bojov. Celá dokumentácia sa v súčasnosti nachádza vo fotoarchíve múzea. Popri spomenutej činnosti sa podieľal aj na dobudovaní expozície duklianskeho bojiska v prírode. Tým boli lokality: Údolie smrti – tanková rota v útoku (1969), výstavba vyhliadkovej veže na Dukle (1974), dopĺňovanie areálu ťažkej bojovej techniky pri múzeu vo Svidníku (od roku 1969). V roku 1974 v Týništi n/Orlici bol prevziať „Kafušu“, ktorá dodnes je v parku bojovej techniky ozdobou medzi exponátmi. Na základe osobných kontaktov a dohovoru s veliteľom ženijného práporu z Michaloviec zabezpečoval v rokoch 2003 – 2004 obnovu

bunkrov štábu 3. čs. brigády vo Vyšnom Komárniku. Každoročne od roku 1969 sa rôznym spôsobom podieľal na prípravách osláv Karpatsko-duklianskej operácie a pri organizovaní vedeckých konferencií historikov k problematike Dukly, na ktorých boli prítomní domáci i zahraniční účastníci. Tu aktívne vystupoval k problematike duklianskych bojov i činnosti múzea. Pri príležitosti 50. výročia Karpatsko-duklianskej operácie zorganizoval na Zemplínskej Šírave medzinárodnú vedeckú konferenciu vojenských historikov so zameraním na duklianske boje. Rovnako k 55. výročiu bojov o Duklu v spolupráci s Historickým múzeom Palac v Dukle PR, sa podieľal na organizovaní medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorá sa konala na poľskej i slovenskej strane.

Na základe poverenia Krajskej muzeálnej rady v Košiciach bol zapojený do spoločnej výskumnej úlohy – *Osobnosti východného Slovenska*. V rokoch 1985 – 1989 realizoval výskumnú a dokumentačnú činnosť medzi príslušníkmi 1. čs. armádneho Zboru v ZSSR, partizánmi a dobrovoľníkmi ČA v priestore východného Slovenska.

V spolupráci s múzeom SNP v Banskej Bystrici bol v roku 1980 zapojený do spoločného výskumu *Fašistické represálie na Slovensku* (východné Slovensko). Múzejnícke skúsenosti si vymieňal s kolegami nielen na Slovensku a Česku, ale aj v Poľsku a na Ukrajine.

Odbornú prax si dopĺňal aj ďalším vzdelávaním. V roku 1981 na Pedagogickej fakulte v Banskej Bystrici absolvoval štátnu rigoróznú skúšku z dejepisu a získal titul PaedDr.

Po roku 1989 na Dukle vyvíjal iniciatívu na znovuoživenie spomienkových osláv. V roku 1995 po vzájomnej konzultácii s gen. J. Husákom – vtedajším predsedom ÚV SZPB osobne vycestoval do Nowosielec a mestečka Dukla v Poľskej republike, aby s miestnymi predstaviteľmi prerokoval možnosť konania pietnych aktov aj na poľskej strane. Cesta bola úspešná a od roku 1996 sa nepretržite konajú spomienkové akty Karpatsko-duklianskej operácie aj na poľskej strane, ktoré majú značný spoločenský i medzinárodný význam.

Popri každodennej múzejníckej činnosti často sprevádzal po miestach duklianskeho bojiska v prírodnom areáli významné osobnosti z domova i zo zahraničia. Medzi nimi gen. J. Buršíka – Hrdinu ZSSR, gen. J. Satorieho, gen. J. Šmoldasa, gen. J. Pivolusku, Hrdinu ZSSR V. Kvitinského, dcéru kpt. F. Vránu z Anglicka, kozmonautov L. Remeka, J. Romanenka, veľvyslancov Spojeného kráľovstva, Indie, Ruska, Izraela, Česka a ďalších. Ďalej to boli mnohé vojenské delegácie z domova i zo zahraničia, veteráni druhej svetovej vojny a iní zahraniční hostia.

V odborno-múzejníckej práci sa venoval i propagácii dejín národno-oslobodzovacieho boja z čias druhej svetovej vojny medzi širšou verejnosťou.. Na oživenie tohto odkazu vyhladával nové príťažlivejšie formy. Takto v roku 2001 v spolupráci s Klubom priateľov vojenskej histórie Slovenska z Bratislavy zorganizoval ukážku bojov o výšinu Obšár v Nižnom Komárniku. Rekonštrukcia bojov na Obšári sa uskutočnila aj v rokoch 2002 a 2004. V nasledujúcich rokoch 2006 a 2008 sa podieľal aj na organizovaní ukážky bojov v Údolí smrti. Zo strany verejnosti a najmä mládeže je o tieto podujatia už tradične veľký záujem.

Na osudové obdobie po roku 1989, keď na pokyn bývalého múzejného pracovníka zo Západoslovenského múzea, neskoršie zamestnanca Ministerstva kultúry SR, ktorý riadil múzejníctvo na Slovensku, sa múzeum ocitlo v likvidácii, si Jozef Rodák nespomína najlepšie. Podporu múzea našiel vo Vojenskom historickom ústave v Prahe, ktorý pracovisko vzalo do svojej organizačnej štruktúry. Ako už v úvode bolo spomenuté, múzeum je v súčasnosti organickou súčasťou VHÚ ako múzejné oddelenie Vojenského historického múzea v Piešťanoch. V múzeu J. Rodák sa ukotvil na čas celého produktívneho života.

Popri organizátorskej práci sa venoval aj publikačnej činnosti. Bol spoluzostavovateľom obrazovej publikácie *Dukla*, vydanéj Dukelským múzeom v rokoch 1970, 1974. Tiež sa po-

dieľal na spoluzostavení 11 čísel zborníka spomienok účastníkov KDO *Dukla večne živá*, ktorý vydávalo Dukelské múzeum v rokoch 1969-1989, v ňom publikoval aj viaceré štúdiá. Štúdiami tiež prispieval do časopisu *Vojenská história* (*Rozhodujúci podiel čs. armády pri odmietaní východného Slovenska po skončení 2. sv. vojny; K niektorým otázkam pomoci čs. armády obyvateľstvu východného Slovenska v rokoch 1945 – 1947.*), *Historie a vojenství* (*Bojová činnosť príslušníkov východoslovenských divízií po ich rozpade*), v zborníkoch vydávaných Vojenským historickým ústavom (*Vojensko-politické aspekty KDO* vydaného v roku 1996, *Karpatsko-duklianska operácia, plány realita, výsledky 1944-2004*, vydaného v roku 2005), spolupracoval aj s ÚV SZPB a múzeom SNP v Banskej Bystrici (*Fašistické represálie na Slovensku*). Rovnako prispel štúdiu do zborníka vydaného Historickým múzeom Palac v Dukle v Poľsku a ď. Okrem toho posúdil niekoľko publikácií, viackrát spolupracoval pri nakrúcaní dokumentárnych filmov, poskytoval metodickú pomoc pri budovaní siení bojových tradícií vo vojenských útvaroch na východnom Slovensku a regionálnych izieb na školách. Bol autorom viacerých scenárov výstav. Bol vyznamenaný desiatimi domácimi a trinástim zahraničnými vyznamenaniami.

A. Kaputa

AUTORI ČÍSLA

PhDr. Igor BAKA, PhD., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Dr. Viktor ANDAHÁZI SZEGHY, HM Hadtörténeti Intezét és Múzeum Hadtörténeti Könyvtár, V1 1014 Budapest, Kapisztrán tér 2-4.

PhDr. Jan ŠTAIGL, CSc., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 82 04 Bratislava

PhDr. Marián UHRIN, PhD., Múzeum Slovenského národného povstania, Kapitulská 23, 975 59 Banská Bystrica

Pplk. PhDr. Peter ŠUMICHRASŤ, PhD., Krajná 27, 821 04 Bratislava

Pplk. v. z. Dr. Peter TURZA, Vojenské historické múzeum, P. O. Box A-9, Orviská cesta, 921 01 Piešťany

Mgr. Martin DUBÁNEK, Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, Sokolská 136, Praha-Karlín 8, Česká republika

doc. PhDr. Ludovít PETRAŠKO, PhD., Inštitút germanistiky, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity ul. 17. novembra 1, 08078 Prešov

JUDr., MUDr. Daniel ŠMIHULA, PhD., Dr.iur., Stredoeurópska vysoká škola v Skalici, Ústav politických vied SAV v Bratislave, Klemensova 19, 813 64 Bratislava

Dr. Claudia REICHL-HAM, Heeresgeschichtliches Museum, Arsenal, Obj. 1, A-1030 Wien

Ing. Milan ONDRUŠ, Vojenský historický archív, Krajná 27, 821 04 Bratislava

OBSAH

Štúdie

- BAKA, Igor: Pozadie neprijatej demisie ministra národnej obrany gen. I. tr. Ferdinanda Čatloša v januári 1941. 3
- ANDAHÁZI SZEGHY, Viktor: Ku vzniku a začiatku činnosti Karpatskej skupiny Maďarského kráľovského honvédstva v roku 1941. 16
- ŠTAIGL, Ján: Účasť čs. armády na odmínovaní Slovenska po druhej svetovej vojne. 31

Dokumenty a materiály

- UHRIN, Marián: Pancierovky v slovenskej a povstaleckej armáde. 60
- ŠUMICHRASŤ, Peter: Správa o Továrni na dopravné prostriedky v Trenčianskych Biskupiciach (1945). 77
- TURZA, Peter: Trofejnú nemeckú samohybnú delá vo výzbroji čs. armády. III. 88mm samohybný protitankový kanón vz. 43 N. 96
- DUBÁNEK, Martin: Sovetský pevnostný kanón ráže 45 mm v Československu. 101

Spomienky

- PETRAŠKO, Ludovít: Spomienky vystahovalca Karola Maníka na prvú svetovú vojnu. 110

Personálie

- ŠMIHULA, Daniel: Zabudnutý osud poručíka duchovnej služby Michala Vyšného. 125

Vojenské múzejníctvo

- REICHL-HAM, Claudia: Vojenské historické múzeum vo Viedni. 141

Vojenské archívnictvo

- ONDRUŠ, Milan: Správa o spracovaní časti archívneho fondu Vojenskú veliteľstvo Východ vo VHA Bratislava a vydanie 1. dielu inventára. 159

Recenzie

- SORBY, R. Karol: Blízky východ v medzinárodnej politike (1918 – 1945). (V. Bystrický)..... 161
- ŠTEFANSKÝ, Michal: Studená vojna, Slovensko 1946 – 1954. (V. Varinský) 163

- Anotácie, glosy..... 167

- Kronika 176

INHALT

Studien

- BAKA, Igor: Hintergründe einer nicht angenommenen Demission
des Ministers für die nationale Verteidigung General Ferdinand Čatloš im Januar 19413
- ANDAHÁZI SZEGHY, Viktor: Entstehung und Anfänge
der Karpatengruppe des ungarischen königlichen honveds..... 16
- ŠTAIGL, Jan: Die teilnahme der tschechoslowakischen Armee
an der Minenräumung der Slowakei nach dem Zweiten Weltkrieg..... 31

Dokumente und Materialien

- UHRIN, Marián: Nahkampf-panzerwaffen in der slowakischen und aufständischen
Armee..... 60
- ŠUMICHRAST, Peter: Ein Bericht über die Verkehrsmittelfabrik
in Trenčianske Biskupice (1945)..... 77
- TURZA, Peter: III. 88 mm Selbstfahr-Panzerabwehrkanone Muster 43 N. 96
- DUBÁNEK, Martin: Sowjetische Festungskanone Kaliber von 45 mm
in der Tschechoslowakei..... 101

Errinerungen

- PETRAŠKO, Ludovít: Der Zeuge einer Ära. Erinnerungen
des Emigranten Karol Maník and en Ersten Weltkrieg..... 110

Personalien

- ŠMIHULA, Daniel: Ein vergessenes Schicksal den Leutnant
des Seelsorgedienstes Michal Vyšný 125

Museumswesen

- REICHL-HAM, Claudia: Heeresgeschichtliches Museum in Wien 141

Archivwesen

- ONDRUŠ, Milan: Der Bericht über die Bearbeitung eines Teils von Bestand
„Militärkommando Ost“ im Militärgeschichtlichen Archiv in Bratislava
und über die Herausgabe des 1. Teils des Findbuchs 159

- Recensionen 161

- Annotationen, Glossen 167

- Chronik..... 176

CONTENTS

Studies

- BAKA, Igor: The background of an unaccepted demission
of the commanding general Ferdinand Čatloš.....3
- ANDAHÁZI SZEGY, Viktor: Foundation and the beginnings
of the Carpathian group of the Royal Hungarian Honvédség in 1941..... 16
- ŠTAIGL, Jan: Czechoslovak Army participation on defensive mine
countermeasures in Slovakia after the WWII. 31

Documents and Materials

- UHRIN, Marián: „Bazookas“ in the Slovak Uprising Army 60
- ŠUMICHRASŤ, Peter: Report on Automotive factory in Trenčianske Biskupice (1945)... 77
- TURZA, Peter: Trophy automotive cannons in the ammunition
of the Czechoslovak Army. III. 88mm Trophy automotive cannons 43 N 96
- DUBÁNEK, Martin: Soviet fortress cannon caliber 45 mm in Czechoslovakia 101

Memories

- PETRAŠKO, Ľudovít: Witness and contemporary of the age. Memoirs
of emigrant Karol Maník from WWI 110

Personalities

- ŠMIHULA, Daniel: A lost story of military priest Lieutenant Michal Vyšný 125

Museology

- REICHL-HAM, Claudia: Military History Museum in Vienna..... 141

Archiving

- ONDRUŠ, Milan: Report on archive processing – East Military Headquarter
in Military History Bratislava and the first part of the Inventory..... 159

- Reviews..... 161

- Annotations, Glossen 167

- Chronik 176

Vojenská história 3/2009

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo

Vydáva Vojenský historický ústav v Bratislave
v spolupráci s Ministerstvom obrany SR

Editor a šéfredaktor: pplk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD.

Výkonná redaktorka: Mgr. Mária Stanová

Grafická úprava: Dušan Babjak

Redakčná rada: PhDr. Vladimír Segeš, PhD. (predseda), PhDr. Vojtech Dangl, CSc. (podpredseda), PhDr. Igor Baka, PhD., PhDr. Valerián Bystrický, DrSc., PhDr. František Cséfalvay, CSc., PhDr. Viliam Čičaj, CSc., PhDr. Marián Hronský, DrSc., Mgr. Peter Kralčák, PhDr. Slavomír Michálek, DrSc., plk.gšt. Dr. Jaroslav Nižňanský, PhD., PhDr. Jan Štaigl, CSc., pplk. PhDr. Peter Šumichrast, PhD., doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc.

Medzinárodný redakčný kruh: Dr. István Janek, PhD. (Budapest), Mgr. Mateusz Gniazdowski (Warszawa), PhDr. Jiří Rajlich (Praha), Dr. László Szarka, CSc. (Budapest), Dr. Martin Zúckert (München)

Vychádza štyrikrát ročne.

Rozširuje Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Kontaktné emailové adresy: sedovab@mod.gov.sk

stanovam@mod.gov.sk

Tel. kontakt: +421/2/4820 7713, 4820 7703

Fax: + 421/2/48207719

Schválené do tlače dňa: 7. 9. 2009

EV 734/08

Nepredajné

ISSN 1335-3314

Tlač: OPS ÚLog S MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

Na obálke: Na fotografii je zobrazená socha generála M. R. Štefánika od českého akademického sochára Bohumila Kafku, ktorá bola odhalená v Bratislave roku 1938 na mieste bývalého korunovačného vršku pri Dunaji.